

تجدد و نوآوری در هنر پیشگامان مکتب نگارگری معاصر

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۱۷

کد مقاله: ۶۷۱۰۹

بتول مهربابی^{*۱}

چکیده

همگام با تحولات سیاسی اجتماعی جنبش مشروطیت و انقراض سلسله قاجار و انتقال قدرت به پهلوی، تحولات فرهنگی هنری عمده‌ای نیز در جامعه ایران به وجود آمد که باعث پدید آمدن جریان‌های موازی در هنر نقاشی معاصر ایران شد و هنر نگارگری را نیز در مسیر نوآوری و تجدد قرار داد. این جریان تقریباً از سال ۱۳۰۹ شروع شد زمانی که به همت حسین طاهرزاده بهزاد «مدرسه صنایع قدیمه» در تهران تأسیس شد. هادی تجویدی به‌عنوان اولین معلم نگارگری و بعد از آن میرزا آقا امامی، حسین بهزاد، حسین مصورالملکی و آندره سوروگین تغییراتی در این هنر به‌وجود آوردند که آن‌ها را در زمره پیشگامان و پایه‌گذاران مکتب نگارگری معاصر قرار می‌دهد. در این مقاله با استفاده از روش کتابخانه‌ای، جریان نوگرا در هنر نگارگری بررسی شده و سپس شیوه هنرمندان پیشگام برای احیای این هنر تحلیل شده‌است.

واژگان کلیدی: نگارگری، مکتب معاصر، هادی تجویدی، حسین بهزاد

هنر نگارگری ایرانی، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین تجلیات هنرهای دیداری، در هر دوره تاریخی دارای ویژگی خاصی بوده و متناسب با آن زبان و بیان ویژه‌ای یافته است. اما در دوره قاجار به دلیل گسست از قاعده‌های سنتی و روی آوردن به هنر غرب در حاشیه عرصه هنر بود. نگارگران قلمدان‌ساز و یا تذهیب‌کاران در تهران و اصفهان اغلب به تقلید از آثار مکتب اصفهان می‌پرداختند (پاکباز، ۱۳۸۴) و در کار آن‌ها نوآوری خاصی به چشم نمی‌خورد. بنابراین نگارگری با یک دوره رکود طولانی مواجه شد. اما با ورود فلسفه مدرن به ایران و ظهور جنبش مشروطیت و سپس روی کار آمدن رضاشاه، ساختارهای پیشین شروع به ریزش کرد و فصلی نو در مسائل فرهنگی و اجتماعی ایران به وجود آمد. بدون تردید، عرصه هنر نیز از این تحولات بی‌نصیب نماند و ایجاد تحولات فرهنگی هنری برای بازسازی هنرهای ملی منجر به آغاز حرکتی نو در هنر نگارگری ایران و شکل‌گیری نگارگری معاصر گردید. در نوشتار پیش رو بر آنیم ضمن نگاهی اجمالی به تأثیر تحولات سیاسی و اجتماعی این دوره (از سال ۱۳۰۴) بر فرهنگ و هنر ایران، تغییرات هنر نگارگری را بررسی کنیم. مسلماً با اجرای پروژه نوسازی فرهنگی و احیای هنرهای سنتی و صنایع دستی در عصر پهلوی، نسلی از میان هنرآموختگان برخاست که با تأثیر از نقاشی آکادمیک غرب توانست تحولی در نگارگری به وجود آورد و آن را احیا کند. بنابراین، در ادامه مباحث به معرفی چند تن از افراد شاخص این نسل می‌پردازیم که با عنوان «پیشگامان مکتب معاصر» از آنان یاد می‌شود. این استادان هر یک به سهم خود در تجدید حیات هنر نگارگری کوشیدند و جریانی را پدید آوردند که تا امروز ادامه دارد.

۲- تحولات سیاسی، اجتماعی و اقدامات فرهنگی هنری

جنبش مشروطیت و موج تجدیدخواهی برخاسته از آن و سپس روی کار آمدن رضاشاه و تشکیل حکومت پهلوی (۱۳۰۴) منجر به پیامدهای اجتماعی و فرهنگی بسیاری در تاریخ ایران شد. این دوران را باید سرآغاز حکومت مطلقه مدرن ایرانی دانست و رضاشاه را بانی مدرنیزاسیون در ایران. پروژه نوسازی ایران در این دوره تجدیدگرا بود؛ بر این مبنا که حکومت عقیده داشت با ایجاد تغییرات بنیادی در ساخت و کارکرد دولت و تبدیل آن به دولت مقتدر و متمرکز «دولتی مدرن» و با گذار جامعه ایرانی از سنت و ساختن «جامعه مدرن» به سبک اروپایی در ابعاد آموزشی، فرهنگی، اجتماعی، کشور رو به پیشرفت و ترقی خواهد گذاشت. رضاشاه با هدف گسترش سلطه دولت در سیاست، اقتصاد، اجتماع، ایدئولوژی، فرهنگ و... و بر مبنای ناسیونالیسم باستانگرا و تجدیدگرایی و مذهب‌زدایی، اقدام به اصلاحات و تأسیس نهادها و سازمان‌های فرهنگی جدید کرد، از آن جمله، ایجاد نظام آموزشی واحد، تأسیس مؤسسات آموزش عالی (دانشگاه تهران)، تغییر لباس (پوشیدن لباس متحدالشکل برای مردان و کشف حجاب برای زنان)، تأسیس مراکز پیشاهنگی دختران و پسران، ساخت سالن‌های سینما، تئاتر، اپرا و نظایر آن. تأسیس سازمان جدید فرهنگستان برای پاکسازی زبان فارسی از واژه‌های بیگانه (ترکی و عربی) و ساختن واژه‌های فارسی، برپایی سازمان پرورش افکار برای ترویج تجدیدگرایی، میهن‌پرستی، وفاداری به شاه و آریایی‌گرایی، تأسیس انجمن میراث ملی برای بازسازی آثار باستانی، احداث آرامگاه برای مفاخر کشور، تأسیس موزه ملی، کتابخانه ملی و مواردی از این دست از دیگر اقدامات اساسی دولت در این زمینه بود. در چنین فضایی، گام‌هایی هم برای احیای هنرهای سنتی و صنایع دستی برداشته شد که در این میان حرکتی تازه در زمینه احیای نگارگری نیز آغاز گردید. البته علاوه بر نگارگری، جریان‌های دیگری نیز در هنر نقاشی در حال شکل‌گیری بود که برای آشنایی بیشتر با عمق تحولات هنری این دوره، ابتدا اشاره مختصری به این جریان‌ها می‌کنیم (آبراهامیان، ۱۳۸۸).

۳- جریان‌های موازی در نقاشی معاصر

در این دوره نقاشی ایرانی تغییرات عمده‌ای کرد که به ایجاد جریان‌هایی در این زمینه انجامید: نقاشی آکادمیک، نقاشی قهوه‌خانه‌ای و نقاشی نوگرا (که کمی بعدتر از مکاتب دیگر به وجود آمد).

۳-۱- نقاشی آکادمیک (مکتب کمال‌الملک)

دانش‌آموختگان مدرسه صنایع مستظرفه راه و روش استاد خود، کمال‌الملک، را دنبال می‌کردند و شیوه‌های نقاشی غربی مابین رنسانس و نیمه اول سده نوزدهم اروپا را دوباره می‌آزمودند، از جمله هنرمندانی چون علی‌محمد حیدریان، اسماعیل آشتیانی، حسین طاهرزاده بهزاد، حسین شیخ، رسام ارزنگی، حسنعلی وزیری و... که خود مدرسین مراکز و مدارس هنری گردیدند و در گسترش مکتب کمال‌الملک مؤثر واقع شدند (کمره‌ای، ۱۳۸۹).

۳-۲- نقاشی قهوه‌خانه‌ای

این نوع نقاشی را «خیالی‌نگاری» نیز نامیده‌اند. این مکتب براساس سنت‌های هنر مردمی و دینی و با اثرپذیری از طبیعت-نگاری مرسوم آن زمان به دست هنرمندانی مکتب‌نندیده پدید آمد. هنرمندان این سبک داستان‌های شاهنامه، وقایع کربلا، قصص قرآن یا حکایت‌های عامیانه و مردمی را با استفاده از رنگ روغن بر روی بوم‌های بزرگ به تصویر درمی‌آوردند و هنر آنها زینت-بخش دیوار قهوه‌خانه‌ها، تکایا، حسینیه‌ها، زورخانه‌ها و حمام‌ها بود. در این پرده‌ها نقاش، شخصیت اصلی را بزرگ‌تر نشان می‌داد و شخصیت‌های مثبت را خوش‌سیما و دشمنان را بدمنظر می‌کشید. شیوهٔ بیانی را برمی‌گزیند که برای مردم عامه و کوچه و بازار قابل فهم باشد. نقاشی قهوه‌خانه‌ای با تلاش نقاشانی همچون قوللر آقاسی و محمد مدبر به اوج خود رسید (کمره‌ای، ۱۳۸۹).

۳-۳- نقاشی نوگرا (مدرن)

نفوذ گستردهٔ گرایش‌های مدرن همزمان با جنگ جهانی دوم و رفتن رضاشاه از ایران و برقراری مختصر آزادی‌های اجتماعی و سیاسی اتفاق افتاد. تشکیل دانشکدهٔ هنرهای زیبا، اعزام گستردهٔ دانشجویان برای فراگیری هنر به اروپا و استخدام استادان اروپایی در مراکز هنری ایران و توسعهٔ ارتباطات جهانی، گروه‌های تحصیل‌کردهٔ نوجوی هنر را به سوی هنر مدرن اروپایی کشاند. این در حالی بود که هفتاد سال از پیدایش مکتب‌های مدرن در اروپا می‌گذشت. اولین گروه‌های نوگرا عمدتاً به تقلید از آثار مدرن اروپا، امپرسیونیسم تا کوبیسم، می‌پرداختند. البته نقاشی نوگرایی معاصر نوعی نقاشی ذهنی و روشنفکرانه و غیرواقع‌نماست و هنرمندان ایرانی برای خلق آن گاه از نقش‌مایه‌های سنتی تزئینی و خوشنویسی و نگارگری و نمادها و نشانه‌های تمدن‌های باستانی بهره می‌گیرند. جلیل ضیاءپور، جواد حمیدی، منصور قندریز، فرامرز پیلارام، حسین زنده‌رودی و سهراب سپهری از نامداران نقاشی مدرن در ایران هستند (کمره‌ای، ۱۳۸۹).

۴- تجدد^۱ و نوآوری در مکتب نگارگری

مشروطیت و موج تجددخواهی برخاسته از آن ادبیات را سخت تکان داد و تحول در نقاشی را نیز اجتناب‌ناپذیر نمود. شاید کمال‌الملک در مقام واپسین نقاش برجستهٔ دربار قاجار بیش از سایر نقاشان آن زمان فکر تجدد در سر داشت. وی پس از سفر مطالعاتی به اروپا، مدرسهٔ صنایع مستظرفه را با نیت اصلاح و ترقی نقاشی ایران در سال ۱۲۸۹ خورشیدی در تهران بنیاد نهاد (پاکباز، ۱۳۸۹). با تأسیس این مدرسه سنت دیرین هنرآموزی و فعالیت حرفه‌ای در کارگاه‌های درباری و غیردرباری منسوخ شد، ولی تغییری کیفی و اساسی در نقاشی ایران پدید نیامد. در واقع مدرسهٔ صنایع مستظرفه اقتباس ناقص از نظام غربی آموزش هنر را رسمیت بخشید (پاکباز، ۱۳۸۴).

با روی کار آمدن رضاشاه و اجرای پروژهٔ نوسازی ایران که بخش عمدهٔ آن سیاست نوسازی فرهنگی بود، در برنامه‌ریزی فرهنگی تغییرات اساسی ایجاد شد. رضاشاه برای اجرای طرح مدرن‌سازی هویت ایران باستان را انتخاب کرد. بنابراین، بخشی از برنامهٔ نوسازی فرهنگی او به احیای هنرهای سنتی و صنایع دستی تخصیص یافت. در نتیجه تحولی در زمینهٔ نگارگری آغاز شد و مراکزی برای آموزش و توسعهٔ آن ایجاد گردید. اولین مرکز آموزش هنرهای ملی و سنتی به نام «مدرسهٔ صنایع قدیمه» به سرپرستی حسین طاهرزاده بهزاد در سال ۱۳۰۹ در تهران تأسیس گردید. استاد طاهرزاده در فراخوانی عمومی از هنرمندان سراسر ایران دعوت کرد در آزمون انتخاب استاد برای مدرسهٔ صنایع قدیمه شرکت کنند (نجفی‌پور، ۱۳۹۷). در رشتهٔ نگارگری حسین بهزاد (اصفه‌ای)، هادی تجویدی، مهدی تجویدی در آزمون شرکت کردند. هادی تجویدی با اثر هفت گنبد برندهٔ مسابقه شد و به‌عنوان اولین معلم نگارگری در مدرسهٔ صنایع قدیمه شروع به کار کرد. هادی تجویدی به تعلیم و تربیت شاگردانی پرداخت که خود بعدها استادان بزرگ و کم‌نظیر هنر نگارگری شدند. محمدعلی زاویه، ابوطالب مقیمی تبریزی، علی کریمی، علی مطیع، بانو کلارا آبکار و علی اسفراجانی از جملهٔ این افراد بودند (پاکباز، ۱۳۸۴).

به علاوه، در سال ۱۳۱۶ «مدرسهٔ هنرهای زیبا» در اصفهان با هدف آموزش هنرهای سنتی در رشته‌های تذهیب، نگارگری، خاتم‌کاری، نقشهٔ فرش، به سرپرستی عیسی بهادری، ایجاد گردید (نجفی‌پور، ۱۳۹۷).

هنرمندان نگارگر به طرق مختلف می‌کوشیدند کارشان را با سلیقهٔ روز سازگار کنند که در نتیجه به‌مرور برخی ویژگی‌های متمایز از نگارگری گذشته در این هنر بروز کرد. هادی تجویدی، میرزا آقا امامی، حسین بهزاد، حسین مَصوّرالملکی و آندره سوروگین از جملهٔ این هنرمندان بودند که با ایجاد تغییراتی نو در نگارگری آغازگر شیوهٔ نوین نگارگری و پایه‌گذار مکتب نگارگری معاصر شدند. این هنرمندان چون هم به نگارگری و هم به نقاشی آکادمیک مسلط بودند، توانستند با بهره‌گیری از هنر اروپا، در طراحی حالات طبیعی اندام و کالبدشناسی، بُعد و عمق و حجم نمایی (و پرسپکتیو علمی)، و تلفیق آن با نگارگری سنتی ویژگی-

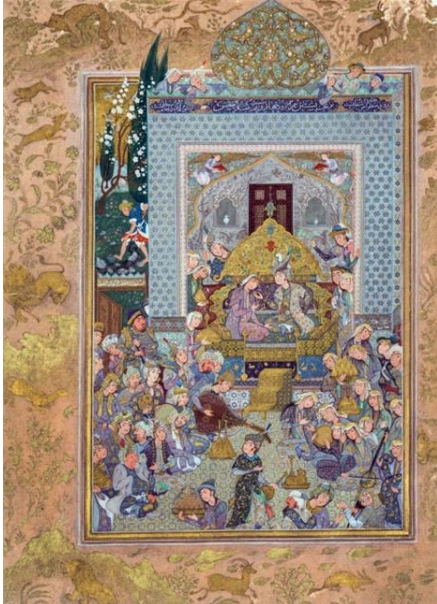
---

۱. در فرهنگ معین آمده: تجدد یعنی گرایش به نو شدن و نوخواهی

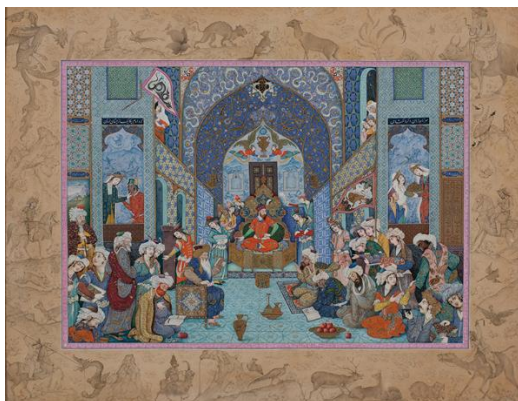
هایی نو در نگارگری ایجاد کنند. حکمت سعدی، حیرت خیام، بزم‌آرای نظامی و شکوه شاهنامه فردوسی چنان در آثار این هنرمندان جلوهگر شد که گویی همچنان پس از گذشت قرن‌ها فردوسی در دربار سلطان محمود سخن می‌گوید و تخت جمشید آباد و باشکوه ایستاده است و داستان‌های شاهنامه به قلم درویش دست‌پرورده ایران بر دیوارهای ذهن می‌درخشد.

۵- پیشگامان مکتب نگارگری معاصر

۵-۱- هادی تجویدی

تصویر ۱- گنبد بنفش، هادی تجویدی
(مأخذ: iranvart.com)

تصویر ۲- فردوسی در دربار سلطان محمود، هادی
تجویدی (مأخذ: iranvart.com)

محمد هادی تجویدی در سال ۱۲۷۲ در اصفهان دیده به جهان گشود. وی فرزند محمدعلی سلطان‌الکتاب، مذهب و خوشنویس مشهور اصفهانی، بود و جد مادری اش میرزا بابا نقاش‌باشی بود. او در اصفهان در مکتب استادانی چون آقا محمدابراهیم نعمت‌اللهی و آقا میرزا احمد از هنرمندان مشهور اصفهان آموزش دید. تجویدی در سال ۱۲۹۵ راهی تهران شد و به جمع شاگردان آقا میرزا یحیی‌خان نقاش-باشی پیوست و به شیوه نقاشی قاجار، با قلمدان‌سازی و جلدسازی کاملاً آشنا گردید. سپس وارد مدرسه کمال‌الملک (صنایع مستظرفه) شد و تحت تعلیم استاد اصول و شیوه نقاشی کلاسیک و طبیعت‌سازی را فراگرفت. وی به سبب استعداد و قدرت قلمش پس از مدتی به درجه استادی رسید و دیپلم عالی از وزارت معارف گرفت (میرابوالقاسمی، ۱۳۹۹).

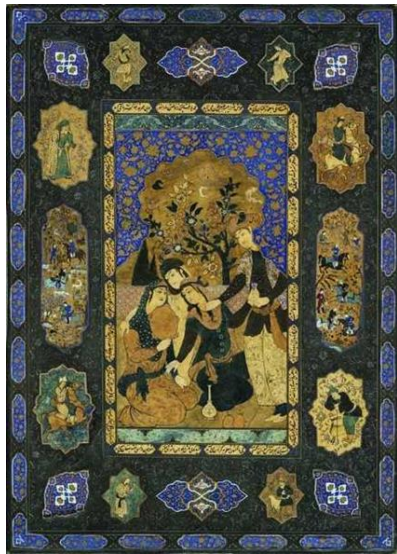
هادی تجویدی در سال ۱۳۰۹ به‌عنوان نخستین معلم نگارگری در مدرسه صنایع قدیمه برگزیده شد و شاگردانی چون محمدعلی زاویه، ابوطالب مقیمی، علی کریمی، علی مطیع، کلارا آبکار را در مکتب خود تربیت کرد (نجفی‌پور، ۱۳۹۷). او در طراحی و شناخت رنگ فوق‌العاده قوی بود و با مهارت عمل می‌کرد. وی با اعتقادی عمیق به هنرهای سنتی ایرانی و اصول و قواعد حاکم بر آن سعی داشت ویژگی‌های معنوی و ارزشمند آن را حفظ کند. شناخت کامل موازین اصولی حاکم بر هنر نگارگری عهد صفوی و تلفیق آن با مفاهیم نقاشی غرب همچون پرسپکتیو، سایه-روشن، بعد و عمق و حجم‌نمایی به آثار او رنگی تازه بخشید. تجویدی با ایجاد سایه‌روشن در گونه‌ها به نوعی واقع‌گرایی در چهره‌سازی دست یافت و چهره‌ها را کاملاً ایرانی و امروزی کرد. این تغییرات در سه تابلو معروف وی، هفت گنبد، فردوسی در دربار سلطان محمود و ملاقات یعقوب و یوسف، به‌وضوح مشهود است (تصویر ۱ و ۲).

هادی تجویدی نقش مؤثری در احیا و تجدید هنر نگارگری داشت. وی توانست نگارگری را پس از نزدیک به سه سده وقفه و رکود به سبک و شیوه اصیل خود بازگرداند. این هنرمند چیره‌دست با نگاهی جدید به انتخاب مضامین، طراحی و رنگ‌بندی و با به-کارگیری پرسپکتیو (به گونه‌ای که به ویژگی نگارگری لطمه‌ای نزنند) مکتبی نوین در هنر نگارگری معاصر پایه‌گذاری کرد. چنان‌که او را بنیانگذار مکتب نگارگری معاصر می‌دانند.

۵-۲- میرزا آقا امامی

میرزا محمد مهدی امامی، معروف به میرزا آقا امامی سال ۱۲۶۰ در شهر اصفهان به دنیا آمد. وی از سلسله سادات امامی اصفهان بود. پدرش، سید محمد حسین، نقاش شیوه گل و مرغ بود و جدش میرزا نصرالله امامی نقاش‌باشی نام داشت. میرزا آقا

امامی تا سن ۲۴ سالگی به فراگرفتن علوم دینی اشتغال داشت. سپس به تهران آمد و در مجمع‌الصنایع دولتی که زیر نظر میرزا رضی صنایع همایون اداره می‌شد، به تحصیل علم تصویر و تذهیب پرداخت. سپس به اصفهان رفت و در آنجا کارگاهی در تیمچه علی نقی و سپس سرای سنگتراشان، معروف به سرای ملک اختیار کرد و به طور مستقل به کار پرداخت.

تصویر ۳- بزم سیاوش و سودابه (سوخت و معرق چرم)،
میرزا آقا امامی (مأخذ: tehranauction.com)

تصویر ۴- نبرد رستم و اسفندیار، میرزا آقا امامی
(مأخذ: cio-museums.org)

تصویر ۵- در چمن باد بهاری ز کنار گل و سرو، حسین
بهزاد (مأخذ: ناصری پور، ۱۳۸۳)

میرزا آقا امامی احیاکننده هنر سوخت (هنر طراحی روی چرم) است. او برای نخستین بار تکنیک معرق سوخت و چرم را با نگارگری پیوند داد. اثر بوستان از شاهکارهای مسلم ایشان در این زمینه است. وی همچنین در تذهیب، نگارگری، هنر گل و بوته‌سازی، تابلوسازی در صنعت سوخت، قلمدان و جعبه‌آینه‌سازی، جلدسازی، در سازی و طراحی قالی مهارت داشت و در این هنرها آثار بسیاری از وی به جای مانده است. حسین اسلامیان، حسین خطایی، محمود فرشچیان، سید فخرالدین، سید صدرالدین و زینت سادات امامی از شاگردان وی هستند (خلیلیان، ۱۳۸۹).

آثار امامی در نگارگری به دو بخش تقسیم می‌شود: یکی آثاری که بیشتر تقلیدی از کارهای استادان پیشین است و دیگر آثاری که نماینده تصرفات ذوقی استاد در شیوه نگارگری است. او نیز به نحو محافظه‌کارانه‌ای پرسپکتیو را در برخی از آثار خود وارد کرده است. میرزا آقا امامی را باید زنده‌کننده نگاره‌های کهن ایران دانست (تصاویر ۳ و ۴).

۵-۳- حسین بهزاد

حسین بهزاد معروف به بهزاد مینیاتور فرزند میرزا فضل‌الله اصفهانی در سال ۱۲۷۳ در تهران به دنیا آمد. پدرش نقاش و قلمدان‌ساز بود و او را از هفت سالگی نزد ملا علی قلمدان‌ساز در مجمع‌الصنایع به شاگردی فرستاد. پس از فوت ملا علی تا هجده سالگی زیر نظر میرزا حسن پیکرنگار کار کرد. سپس به طور مستقل در حجره‌ای در سرای حاج رحیم خان مشغول به کار شد. در این زمان حسین بهزاد در اجرای سبک نگارگری کمال‌الدین بهزاد و رضا عباسی بسیار مهارت داشت، تا جایی که تشخیص کارش از استادان گذشته بسیار دشوار بود. بهزاد در سال ۱۳۱۴ به پاریس رفت و در مدت سیزده‌ماه اقامت در فرانسه به مطالعه آثار هنری و انواع سبک‌های نقاشی غربی پرداخت. ثمره آن پایه‌ریزی سبکی جدید در هنر نگارگری ایرانی بود که نه تقلید محض از کار استادان گذشته بود و نه خارج از قواعد و اصول هنر نگارگری. حسین بهزاد در طول زندگی هنری خود حدود چهارصد اثر هنری خلق کرد (ناصری پور، ۱۳۸۳).

تصویر ۶- فقر نفت، حسین بهزاد (مأخذ: ناصری پور، ۱۳۸۳)

رعایت اصول آناتومی در طراحی، رعایت دوری و نزدیکی به صورت قیاسی و نه به شکل قانون پرسپکتیو در نقاشی اروپا، تأکید بر طراحی خطوط با تندی و کندی قلم، استفاده از خطوط منحنی ممتد، اجرای نقوش با قلم‌گیری سفید بر زمینه سیاه و تیره، تغییر در رنگ‌گذاری و استفاده از شدت و ضعف رنگ و استفاده از رنگ‌های تک‌فام، خلق آثار نگارگری به صورت تابلو مستقل و در اندازه تابلو نقاشی، اجرای چهره‌های متفاوت و نشان دادن حالات روحی و درونی، توجه به نیروی حرکت و فرم، تصویرگری چهره بزرگان علم و ادب و هنر ایران، انتخاب موضوعات روز و جریان‌های فکری زمان خود (تابلوهای قحطی و صاحبان طلای سیاه)، ترسیم آداب و رسوم زندگی عامه از ویژگی‌های منحصربه‌فرد کار اوست (تصاویر ۵ و ۶). وی توانست به مدد نبوغ سرشار و قلم توانای خود جانی تازه به کالبد نیمه‌جان این هنر بدمد.

۵-۴- حسین مصورالملکی

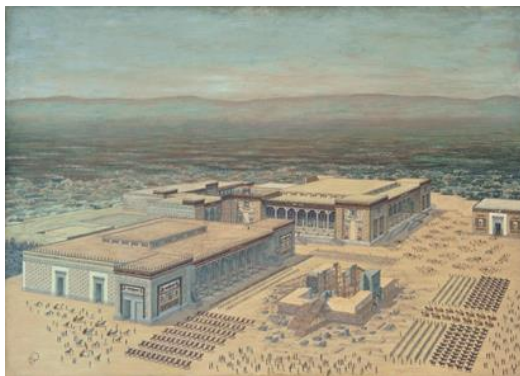
حسین مصورالملکی در سال ۱۲۶۹ در اصفهان، در خانواده‌ای که نسل در نسل به حرفه نقاشی مشغول بودند، متولد شد. از یازده سالگی نزد پدر خود نقاشی را فراگرفت. او در سال ۱۳۰۷ به اروپا سفر کرد و در آنجا به فراگیری اصول علمی پرسپکتیو و طراحی آناتومی پرداخت. مصورالملکی در دوره اقامت شش‌ماهه خود در پاریس ضمن آشنایی با پروفیسور آرتور ایپهام پوپ، در تحقیقات هنری با وی مشارکت کرد. حسین مصورالملکی در هنرهای سنتی، نقاشی لاک، میناکاری، کاشی‌کاری، تذهیب، تشعیر، نقاشی دیواری به شیوه قهوه‌خانه‌ای، نقاشی پارچه قلمکار، طراحی فرش و نگارگری صفوی استاد بود. وی توانست با به‌کارگیری علمی پرسپکتیو و طراحی آناتومی در نگارگری (که قبل از آن به دو شیوه حسی و تجربی بود) شیوه‌ای نوآورانه در آثار خود به وجود آورد.

از ارزنده‌ترین آثار مصورالملکی تابلو *آبادانی تخت جمشید* (تصویر ۷) است که بازآفرینی خلاقانه این بنا را در زمان آبادانی و شکوه تخت جمشید قبل از به آتش کشیدن به دست اسکندر نمایش می‌دهد. وی با تحقیقات فراوان و براساس نقشه کف و بخش‌های باقی‌مانده بنا و با به‌کارگیری قوانین علمی پرسپکتیو این اثر را خلق کرده است. از دیگر آثار او *صلح حیوانات*، *چوگان‌بازی در میدان نقش جهان*، *سعدی*، *شیخ صنعان و دختر ترسا*، *مجنون*، *مجلس پذیرایی عالی قاپو*، *جنگ نادرشاه افشار با محمدشاه هندی* (تصویر ۸) و *مسجد خیالی* است.

مصورالملکی در کالج انگلیسی و مدرسه هنر کلیمی‌ها و هنرستان هنرهای زیبای اصفهان تدریس می‌کرد. علی سجادی، هوشنگ جزئی‌زاده، علی صانعی‌پور، شکرالله صنیع‌زاده و مرتضی نعمت‌اللهی از جمله شاگردان ایشان هستند (وب سایت رسمی).

تصویر ۸- نبرد نادر، حسین مصورالملکی
(مأخذ: www.mosaverolmolki.com)

تصویر ۷- تخت جمشید (پرسپولیس)، حسین مصورالملکی (مأخذ: www.mosaverolmolki.com)

۵-۵- آندره سوروگین

وی در سال ۱۲۷۵ در تهران به دنیا آمد. او فرزند آنتوان سوروگین، از اولین عکاسان ایران، بود. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در مدرسه فرانسوی سن لویی گذراند و پس از فارغ التحصیلی به تدریس نقاشی در همان مدرسه پرداخت و خود را وقف نقاشی کرد. سوروگین ۱۸۲ تابلو از رباعیات خیام و بابا طاهر و ۱۸۰ تابلو از غزل‌های حافظ و ۴۱۶ تابلو از شاهنامه فردوسی و همچنین نقاشی‌هایی با مضمون‌های ارمنی از جمله ترانه‌های سایات نوا و تابلوهایی از مناظر تهران با امضای درویش به تصویر کشیده است. اولین نمایشگاه وی در دانش‌سرای عالی سال ۱۳۱۳ در جشن هزاره فردوسی برپا شد که نشان وزارت فرهنگ را دریافت کرد و مورد توجه نویسندگان و هنرمندان آن روز قرار گرفت. این نمایشگاه زمینه‌ساز چاپ ترانه‌های خیام شد. یک سال بعد نمایشگاهی از آثار شاهنامه خود را در هندوستان برپا کرد و پس از آن به اروپا رفت و نمایشگاه‌های متعددی در شهرهای وین، برلین، بروکسل، پاریس و لندن برگزار کرد (مدنی، ۱۴۰۰).

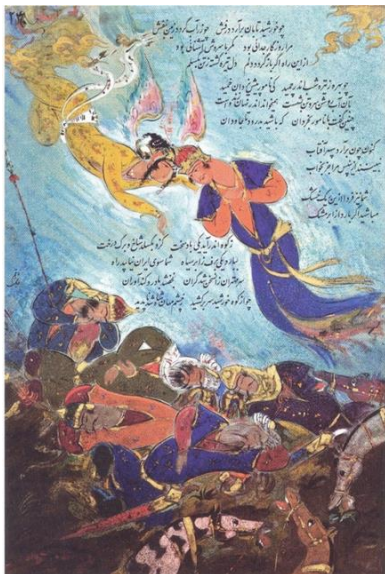
او توانست سبک نگاره‌های استادان عهد صفوی (کمال-الدین بهزاد و رضا عباسی) را با اسلوب و فنون نقاشی جدید توأم و آثاری نو خلق کند. آثار وی را می‌توان نگاهی نو به نگارگری دانست. از جمله ویژگی‌های آثار سوروگین، استفاده از خطوط منحنی روان و سیال و ایجاد حس حرکت و نرمی، کشیدن چهره به سبک مکاتب گذشته، اجرای نگارگری در اندازه تابلو نقاشی، استفاده از نقوش تزئینی و خلق تصاویر ساده و خیالی است (تصویر ۹ و ۱۰). آندره سوروگین را به عنوان تصویرگر حکایت‌ها و داستان‌های شرقی می‌شناسند.

۶- نتیجه‌گیری

وارد شدن ایران در پهنه مناسبات عصر مدرن، تأسیس دولت-ملت و شکل‌گیری هویت ملی، آغازگر سیاست‌های فرهنگی نوینی بود. اقدامات حمایتی دولت برای زنده کردن آیین‌ها و فرهنگ و هنر ایرانی منجر به آغاز حرکتی نو در نگارگری شد. نگارگران به راه‌های مختلف کوشیدند با نگاهی تازه به نحوه انتخاب مضامین، نوع طراحی، خطوط، رنگ‌بندی و... آغازگر شیوه‌ای نوین در نگارگری باشند و جریانی پدید آورند که تا به امروز ادامه دارد.

منابع

۱. آبراهامیان، یرواند (۱۳۸۸)، تاریخ ایران مدرن، ترجمه ابراهیم فتاحی، تهران: نشر نی
۲. پاکباز، رویین، (۱۳۸۴)، «نقاشی ایران از دیرباز تا امروز»، تهران: انتشارات زرین و سیمین
۳. پاکباز، رویین، (۱۳۸۷)، «دایره‌المعارف هنر، هنر معاصر ایران»، تهران: فرهنگ معاصر
۴. خلیلیان، حمید، (۱۳۸۹) «دانشنامه تخت فولاد اصفهان، میرزا آقا امامی»، جلد اول، اصفهان: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری
۵. کمره‌ای، محمدرضا، (۱۳۸۹)، «تاریخ هنر نقاشی ایران»، تهران: انتشارات مشق هنر
۶. مدنی، احمد، (۱۴۰۰)، «صادق هدایت و آندره سوروگین»، فصلنامه فرهنگی پیمان، شماره ۹۶، صص ۱۷۰-۱۷۵
۷. میرابوالقاسمی، رقیه، (۱۳۹۹)، «دانشنامه جهان اسلام، هادی تجویدی»، جلد ۶، تهران: بنیاد دائره‌المعارف اسلامی
۸. ناصری‌پور، محمد، (۱۳۸۳)، آفرین بر قلمت ای بهزاد، تهران: سروش

تصویر ۹- شاهنامه، آندره سوروگین
(مأخذ: shahnameh-n.blogspot.com)

تصویر ۱۰- شاهنامه، آندره سوروگین
(مأخذ: shahnameh-n.blogspot.com)

۹. نجفی‌پور، اکرم، (۱۳۹۷)، «نخستین مرکز رسمی آموزش هنرهای سنتی دوره معاصر»، فصلنامه رشد آموزش هنر، دوره شانزدهم، شماره ۵۲، صص ۵۲-۵۹
۱۰. وبسایت رسمی استاد مصورالملکی: <http://www.mosaverolmolki.com/biography/biography.html>